

УДК 376. 477. “19/20”

Сєдова Т. М.,*Севастопольський Національний технічний університет, м. Севастополь, Україна*

ДУХОВНА ОСВІТА ДІВЧАТ У КРИМУ В КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Стаття описує процес формування та розвитку духовної жіночої освіти в Криму наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття. Наводиться структура та організація навчального процесу в жіночих єпархіальних училищах. Описано принципи та підходи до морального виховання дівчат у духовних навчальних закладах в досліджуваній період. Виявлено ряд особливостей, які відрізняють єпархіальні жіночі училища від навчальних закладів інших типів.

Ключові слова: жіноча освіта, єпархія, духовність, навчальний процес, організація, моральне виховання, духівництво, душепокіцтво.

Sedova T. N. Духовное образование девушек в Крыму в конце ХІХ – начале ХХ века

В статье проанализирован процесс становления и развития духовного женского образования в Крыму в конце ХІХ – начале ХХ века. Приводится структура и организация учебного процесса в женских епархиальных училищах. Описаны принципы и подходы к моральному воспитанию девушек в духовных учебных заведениях в исследуемый период. Выявлен ряд черт, отличающих епархиальные женские училища от учебных заведений других видов.

Ключевые слова: женское образование, епархия, духовность, учебный процесс, организация, нравственное воспитание, духовенство, попечительство.

Sedova T. N. The Spiritual Education of girls in Crimea at the end of ХІХ – at the beginning of ХХ Age

In the article the process of foundation and development of women's faith education in the Crimea in the end of the ХІХ-th – the beginning of the ХХth centuries is described. The structure and organization of the curriculum in the faith schools for women is given. Principles and methods of the moral education in this period are described. A number of peculiarities of faith schools is also given.

Key words: women's education, eparchia, clerical, curriculum, organization, moral education, orthodox, priesthood.

Постановка проблеми. Тема жіночої освіти в Криму в кінці XIX – на початку XX століття є недостатньо вивченою. Що стосується духовної освіти кримських дівчат у досліджуваний період, в літературі вона не висвітлена. Однак при дослідженні жіночої освіти в країні в цілому не можна не зупинитися на її розвитку в окремих регіонах, а духовні заклади становлять найбільший інтерес для дослідників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема жіночої освіти висвітлена в роботах І.Волкової, О.Сухомлинської, С.Нікольського, Т.Шушари. Однак дослідники проводили аналіз духовних навчальних закладів України, а не Криму. У дослідженні історії жіночої освіти з'явилося багато публікацій з історії жіночих єпархіальних училищ. Однак частина цих робіт недалеко відійшла від позитивістського підходу XIX століття. В наш час намічено міждисциплінарний підхід до вивчення жіночої духовної освіти. Елементи історії єпархіальних училищ фрагментарно простежуються в дослідженнях із історії, педагогіки, релігієзнавства. Наприклад, педагогічний аспект діяльності жіночих єпархіальних училищ став об'єктом дослідження в дисертації Є.А.Андрєєвої.

Мета статті: проаналізувати дані про єпархіальні жіночі навчальні заклади Криму, висвітлити один із найменш вивчених аспектів системи жіночої освіти в Україні наприкінці XIX – на початку XX століття – духовну освіту дівчаток.

Виклад основного матеріалу. Єпархіальні училища для дівчаток мали відмінне від інших видів навчальних закладів призначення, а також дещо іншу організацію. У Сімферополі в 1883 році було створено, а в 1886 році – відкрито жіноче єпархіальне училище для дочок православного духовенства. Училище не було становим навчальним закладом – у ньому могли навчатися дівчата з різних станів суспільства. За навчання стягувалася певна плата, встановлена місцевим духовенством.

Сімферопольське жіноче єпархіальне училище перебувало у віданні Святійшого Синоду, під управлінням єпархіальних архієреїв. Воно було довірене піклуванню місцевого духовенства, яке саме знаходило кошти для училища.

Які ж були цілі єпархіальних училищ? Духовенство мало головною метою виховати зі своїх дочок добрих і гідних дружин

священиків. Дочка священика, яка збиралася стати дружиною священика, зобов’язана була бути освіченою, тому що інакше вона не мала б належної поваги серед прихожан, які навчали грамоті своїх дітей. Як дружина вона повинна була підтримувати свого чоловіка, берегти його від занепадницьких думок і настроїв, “... від морального усипляння й огрубіння в матеріально-життєвих помислах та інтересах, від поганого спілкування, від грубих схильностей і звичок, втішити й заспокоїти його в різних невдачах, нестатках і спокусах” [1, с. 215].

Необхідно зауважити, що освічена інтелектуально й морально, дружина була єдиною порадицею й опорою священика. Вона полегшувала чоловікові місію його служіння церкві й суспільству, брала на себе всі домашні турботи й опіку над дітьми.

Враховуючи вищесказане, очевидно, що жоден інший навчальний заклад не міг би краще підготувати дівчину до священної місії дружини священика. Тільки в єпархіальному училищі вона могла отримати справжню православну духовну освіту, будучи наставлюваною та спонукуваною нею ж.

Що стосується організації навчального процесу, з навчальних дисциплін обов’язковими вважалися наступні: Закон Божий (історія Старого й Нового Завітів, повний катехизис, пояснення богослужіння, церковна загальна й російська історія); російська мова (російська словесність і практичне ознайомлення зі слов’янською мовою); арифметика й основи геометрії; географія загальна та російська; громадянська історія – загальна та російська; загальні необхідні відомості з фізики; педагогіка; чистописання (каліграфія); церковний спів. Серед необов’язкових предметів були музика, малювання й новітні мови. В деяких єпархіальних училищах було введено іконопис: вихованки писали ікони для найбідніших церков єпархій. У позаурочний час дівчата освоювали мистецтво рукоділля. Вони навчалися крою, шиття, в’язання та іншим його видам.

У 1888 році Святійший Синод увів у жіночих єпархіальних училищах навчання шиттю й лагодженню церковного одягу та інших речей церковного ризниці: облачення на престол, жертвник, церковні завіси, священницькі облачення і т.д. Одяг для себе – сукні та білизну – вихованки шили самостійно. Також вони самі прибирали кімнати та ліжка, по черзі готували обіди та вчилися за етикетом сервірувати стіл, займалися садівництвом і навчалися правильно вести будинок. Необхідно зауважити, що у світських навчальних

зкладах ця сторона виховання залишалася без уваги, бо їх вихованок-дворянок готували лише до світського заміжнього життя.

Утримання вихованок було найпростіше й нехитре. Настоятели рекомендували заздалегідь привчати їх до скромності трудового життя. На думку московського митрополита Філарета, "...виховання їх повинне бути скероване до того, щоб дати дівчатам релігійно-моральну та господарську освіту, але не берегти їх від простоти життя, що властива їм від народження та призначення... При приміщенні закладу повинна бути церква; все інше з ощадливості повинно бути простим, крім необхідних речей для потреб закладу. Виховувані дівчиці живуть у малих кімнатах і непросторо. Хто прийде в такий заклад зі світських, той не похвалить видимого, бо знайде тільки чистоту й охайність, а не розкіш. Але згідно з уставом виховуються ті, які прийшли сюди з тісних і мізерних жител і в такі ж, цілком імовірно, повинні повернутися. Пишне житло під час виховання зробило б для них неприємними їх майбутні житла, прості й мізерні" [2, с. 162].

Багато дівчат, відірваних від родини, важко сприймали перебування в училищі. Щоб полегшити шлях до духовної освіти, вихованки використовували три відомих основних засоби: читання слова Божого; молитва; причащення Святих Таїн.

Учні щодня молилися вранці і ввечері, до та після прийому їжі, на початку і в кінці уроків. У недільні та святкові дні проводилося богослужіння, на якому були присутні всі вихованки. Дотримувалися точно пости, встановлені Православною Церквою, дівчатка говіли, сповідалися та причащалися Святих Таїн два рази на рік – у Великий піст на першому тижні та в піст перед Різдом Христовим – у дні 17 – 21 листопада. В день причастя для вихованок організувався святковий стіл. На дні говіння уроків ученицям не задавали, деякі дисциплінарні стягнення та покарання за неуспішність і витівки в першу чверть року (серпень – жовтень) накладали неодмінно до днів говіння.

Одна з важливих складових організації навчального процесу в єпархіальних жіночих училищах – це розпорядок дня. Дівчата повинні були вставати о 7.00 ранку, в 8.00 приходити на ранкову молитву до церкви при училищі. Заняття починалися в 9.00, закінчувалися – в 15.00, на початку та в кінці кожного уроку читалася молитва. Перерви між уроками тривали 20 хвилин. Сніданки, обіди та вечері також супроводжувалися молитвою. Як відхід до сну

було визначено час 21.15. Отже, розумовим та фізичним заняттям приділялося 8 годин, молитві – 2, прогулянкам і прийняттю їжі – 4, і 10 годин відводилося для сну.

Одним із предметів єпархіальних училищ, який відрізняв їх від інших навчальних закладів, був церковний спів. Викладання його значно відрізнялося від викладання у світських навчальних закладах і проводилося в строго релігійно-православному дусі. За навчальним планом, цій дисципліні відводилося 12 годин щотижня. Співали вихованки в храмі й по партесних нотах, і по Обіходу, виданому Святейшим Синодом. Крім хорового співу, дівчата виступали й меншими групами, й поодинці. Вони могли співати й молебні, й панахиди, при одруженні та хрещенні і т.д. Вивчалися також патріотичні гімни та канти, літературні та народні пісні, які мали історичний національний зміст і чисту поетичну привабливість.

У 1886 році за розпорядженням Синоду було рекомендовано в старших класах знайомити вихованок із прийомами освіти співочого хору та управління ним, тому що багато дівчат по закінченні курсу ставали сільськими вчительками, для яких бажаним було вміння керувати церковним хором або організувати церковний спів. Це теж входило в систему духовної освіти. Так велося в кримських єпархіальних навчальних закладах для жінок.

У деяких єпархіальних училищах справа йшла зовсім інакше. Один заслужений професор університету пише: “Гірко скаржаться на свою долю ті наші батюшки, які одружилися на дівчатах місцевого єпархіального училища; які сидять собі, підібгавши ніжки, та романці читають, не подивляться, що в грубці робиться, не вміють і з мужиком поговорити; дітлахи замурзані та бігають без нагляду” [3, с. 756]. Такі думки не раз з’являлися у пресі XIX століття. У зв’язку з цим деякі священники – Сперанський, Ромашков, Преображенський та інші – неодноразово в своїх настановах начальникам жіночих єпархіальних училищ акцентували увагу на духовній освіті. На їхню думку, тільки освіта в дусі християнської релігії може морально вдосконалити людину для того призначення, якого потребує висока гідність її моральної суті. Така освіта не може обмежуватися розвитком одного аспекта душі, а має охоплювати всю духовно-моральну суть людини з усіма її силами та здібностями. Духовна освіта має проходити шляхом перетворення всієї духовної суті людини в її головних здібностях: розум, серце і воля. “Розум людський має природжену здатність прагнути до істини.

Ця висока мета повинна досягатися повідомленням їй необхідних найважливіших істин про Бога, Господі Ісусі Христі, вченням віри та християнської моральності. Духовна освіта повинна прагнути діяти правильно на серце і волю жінки” [4, с. 202]. Ці настанови були прийняті як керівництво для освіти дівчат у жіночих єпархіальних училищах.

Виховуючи єпархіалок у душі православ'я та народності, духовенство сприяло піднесенню та зміцненню в серцях народу всього українського й національного. Духовна освіта вела людей до духовного життя й не була надбанням лише духовенства.

Висновки. На основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що зміна суспільно-політичної ситуації в країні та зміна громадської думки про роль жінки в суспільстві, зміна уявлення про моральний та інтелектуальний вигляд жінок, про активну участь жінок у суспільному житті – все це сприяло розширенню системи жіночого духовної освіти. Статут жіночих єпархіальних училищ пред'являв єдині вимоги до організації навчально-виховного процесу. У другій половині ХІХ століття відбувається поступовий процес перетворення єпархіальних училищ за єдиним Статутом, що призводить до неухильного вдосконалення системи навчання дочок духовенства. Дівчата – дочки священників повсюдно залучаються в навчальний процес у єпархіальних жіночих училищах, у яких, будучи навченими Православною церквою, перетворюються на справжніх дружин священників.

Список використаної літератури та джерел:

1. Никольский С. Взгляд Иннокентия Архиепископа Херсонского и Таврического по вопросу о школьном образовании девиц духовного звания / С. Никольский. – Черниговские епархиальные известия. – 1888. – № 8. – С. 215-220.
2. Об училищах девиц духовного звания. – СПб., 1866. – С. 162.
3. Ромашков Д.И. О задачах духовного просвещения в отношении к запросам современного русского общества / Д.И. Ромашков. – Чтение в Обществе любителей духовного просвещения. – 1911. – Кн. 11. – С. 750-763.
4. Устав Епархиальных Женских училищ. – Пенза, 1880. – С. 202.